UNIVERSITETLARDA ILMIY-TADQIQOTLARNI BOSHQARISH MODELI

Yulduz Barakaeva Komolovna
Toshkent International University

Annotatsiya. *Mazkur maqolada universitetlarda ilmiy-tadqiqot ishlarini samarali tashkil etish va boshqarishning muhim jihatlari yoritilgan. Oliy ta'lim muassasalarida ilm-fanni rivojlantirish, ta'lim va ilmiy izlanishlar integratsiyasini ta'minlash, talaba-yoshlarning ilmiy salohiyatini oshirish hamda ularning ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, ilmiy-tadqiqot faoliyatida professor-o'qituvchilarning o'rni, tajribali mutaxassislarning yosh tadqiqotchilarga ilmiy rahbarlik qilishi, zarur axborot resurslari va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish masalalari ko'rib chiqilgan. Maqolada universitet rahbariyatining ilmiy faoliyatni qo'llab-quvvatlash, tadqiqotchilar mehnatini rag'batlantirish va ilmiy natijalarni amaliyotga joriy etishdagi mas'uliyati ham ochib berilgan. Bundan tashqari, oliy ta'lim muassasalarining korxonalar, tashkilotlar va boshqa ta'lim muassasalari bilan hamkorligini rivojlantirishning ahamiyati asoslangan. Ilmiy izlanishlar uchun qulay muhit yaratish, yoshlarning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash va tadqiqot natijalarining jamiyat rivojiga xizmat qilishini ta'minlash universitetlarda ilmiy-tadqiqotlarni boshqarishning ustuvor yo'nalishlari sifatida talqin etilgan.*

Kalit so'zlar: *universitet, ilmiy-tadqiqot, ilmiy faoliyat, oliy ta'lim, ilmiy salohiyat, innovatsiya, yosh tadqiqotchilar, ilmiy rahbarlik, ilmiy hamkorlik, tadqiqot natijalari.*

Kirish. Bugungi kunda universitetlarning jamiyatdagi o'rni tobora ortib bormoqda. Chunki universitet faqat yoshlarga bilim beradigan maskan emas, balki yangi g'oyalar paydo bo'ladigan, ilm-fan rivojlanadigan muhim muhit hamdir. Shu

sababli oliy ta’lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot ishlarini to‘g‘ri tashkil etish va ularga yetarli e’tibor qaratish alohida ahamiyatga ega.

Ilmiy-tadqiqot deganda juda murakkab ishni tasavvur qilish shart emas. Inson o‘z sohasidagi mavjud muammoni o‘rganishi, uning sabablarini aniqlashi va unga yechim taklif qilishi ham ilmiy izlanish hisoblanadi. Universitetda bunday izlanishlar qancha ko‘p bo‘lsa, ta’lim sifati va amaliy bilimlarning rivojlanishi uchun shuncha katta imkoniyat yaratiladi.

Ilmiy izlanishlarni tashkil etish va yo‘naltirish. Ilmiy ishlarni samarali tashkil etish, avvalo, universitetda ushbu faoliyatga jiddiy munosabat bo‘lishini talab qiladi. O‘qituvchi yoki talaba ilmiy izlanish olib borishni istasa, mavzuni qayerdan boshlashni, kimdan maslahat olishni va ishini qanday davom ettirishni bilishi zarur. Buning uchun universitetda ilmiy faoliyat bilan shug‘ullanuvchilarga yo‘l-yo‘riq ko‘rsatadigan hamda ularni qo‘llab-quvvatlaydigan tizim bo‘lishi kerak.

Bu jarayonda professor-o‘qituvchilarning o‘rni katta. Tajribali ustoz o‘z bilim va tajribasini yoshlarga o‘rgatsa, talabaning ilmga munosabati o‘zgaradi. Ustoz tayyor javobni berish o‘rniga talabani izlanishga, savol qo‘yishga va mustaqil xulosa chiqarishga o‘rgatishi maqsadga muvofiq. Chunki mustaqil izlangan talaba o‘z fikriga ega bo‘ladi va muammoga ijodiy yondashishni o‘rganadi.

Talabalarda ilmiy qiziqishni rivojlantirish. Talabalarni ilmga qiziqtirish faqat bitta tadbir bilan cheklanmasligi kerak. Bu uzluksiz davom etadigan jarayondir. Universitetlarda ilmiy to‘garaklar, ochiq muloqotlar, davra suhbatlari va uchrashuvlar tashkil etish mumkin. Talabalarga o‘zlari qiziqqan mavzular bo‘yicha fikr bildirish, savol berish va olib borgan ishlarini boshqalarga taqdim etish imkoniyati yaratilishi lozim.

Masalan, talaba o‘z mutaxassisligi bo‘yicha oddiy bir muammoni o‘rganishga qiziqsa, unga “bu sening ishing emas” deb qarash to‘g‘ri bo‘lmaydi. Aksincha,

mavzuni to‘g‘ri tanlashga yordam berish, kerakli ma’lumotlarni topish yo‘lini ko‘rsatish va ishni oxirigacha yetkazishda ko‘maklashish zarur. Shunda talaba o‘z fikri va mehnati qadrlanayotganini his qiladi.

Ilmiy izlanishlar uchun sharoit yaratish. Ilmiy-tadqiqot ishlarida zarur sharoitlarning mavjudligi ham muhim. Kitoblar, elektron ma’lumotlar bazalari, internet va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyati bo‘lmasa, ilmiy ishni sifatli olib borish qiyinlashadi. Shu sababli universitetlarda tadqiqotchilar uchun zarur resurslar va qulay sharoitlarni yaratishga e’tibor berish kerak.

Bugungi kunda internetda juda ko‘p ma’lumot mavjud. Biroq ilm bilan shug‘ullanish faqat ma’lumot topish va uni ko‘chirib olishdan iborat emas. Topilgan ma’lumotlarni tahlil qilish, turli qarashlarni solishtirish, ularning ishonchliligini baholash, o‘z fikrini shakllantirish va yangi taklif berish muhimdir. Talabalarga aynan shu ko‘nikmalarni o‘rgatish zarur.

Rahbariyatning roli va rag‘batlantirish. Ilmiy-tadqiqotlarni boshqarishda universitet rahbariyatining faoliyati ham muhim o‘rin tutadi. Ilm bilan shug‘ullanayotgan o‘qituvchi va talabalarning ishiga qiziqish bildirish, zarur paytda yordam berish va yaxshi natijalarni rag‘batlantirish lozim. Faqat hisobot talab qilish bilan ilm-fan rivojlanmaydi. Ilmga qiziqqan insonni qo‘llab-quvvatlash, uning mehnatini qadrlash va izlanishiga sharoit yaratish kerak.

Ba’zida bir og‘iz yaxshi gap ham insonga katta kuch beradi. Talaba yoki yosh o‘qituvchi qilgan ishi e’tiborsiz qolmayotganini ko‘rsa, yanada ko‘proq harakat qiladi. Shuning uchun universitetda ilmiy faoliyat bilan shug‘ullanuvchilarning mehnatini e’tirof etish va ularni qo‘llab-quvvatlash muhim.

Tadqiqot natijalarini amaliyotga tatbiq etish. Ilmiy ish natijalari insonlar va jamiyat uchun foyda keltirishi kerak. Yozilgan maqola yoki tayyorlangan tadqiqot faqat qog‘ozda qolib ketmasdan, imkon qadar amaliyotda qo‘llanishi maqsadga

muvofiq. Masalan, ta’lim sohasidagi tadqiqot dars jarayonini yaxshilashga, iqtisodiyot yo‘nalishidagi izlanish korxona faoliyatini takomillashtirishga, ijtimoiy sohadagi tadqiqot esa odamlar hayotidagi muammolarni hal qilishga xizmat qilishi mumkin.

Buning uchun universitetlar turli tashkilotlar, korxonalar va boshqa ta’lim muassasalari bilan yaqin hamkorlik qilishi kerak. Talaba hayotdagi haqiqiy muammoni ko‘rsa va shu muammo bo‘yicha izlanish olib borsa, o‘rganayotgan bilimining amaliy ahamiyatini chuqurroq anglaydi.

Yosh tadqiqotchilarni qo‘llab-quvvatlash. Ilmiy-tadqiqotlarni boshqarishda yoshlarga ishonch bildirish ham katta ahamiyatga ega. Bugun talaba bo‘lib yurgan yosh ertaga olim, o‘qituvchi yoki o‘z sohasining yetuk mutaxassisi bo‘lishi mumkin. Agar uning ilmiy izlanishlari hozirdanoq qo‘llab-quvvatlansa, kelajakda buning natijasi albatta ko‘rinadi.

Yosh tadqiqotchi o‘zini yolg‘iz his qilmasligi kerak. Uning yonida maslahat beradigan ustoz, yordam ko‘rsatadigan universitet va mehnatini qadrlaydigan muhit bo‘lishi zarur. Shunday sharoitda ilmga qiziqish tabiiy ravishda kuchayadi, talabalar ko‘proq savol beradi, o‘qituvchilar yangi usullarni izlaydi, yoshlar esa o‘z g‘oyalarini amalga oshirishga intiladi.

Xulosa. Menimcha, universitetlarda ilmiy-tadqiqotlarni boshqarishning eng muhim jihati — ilm bilan shug‘ullanayotgan inson o‘zini yolg‘iz his qilmasligidir. Uning yonida maslahat beradigan ustoz, yordam beradigan universitet va mehnatini qadrlaydigan muhit bo‘lishi zarur. Ta’lim va ilm bir-biridan ajralmasligi, o‘qituvchi va talaba birgalikda izlanishi hamda yangi g‘oyalar uchun imkoniyat yaratilishi lozim.

Shunday qilib, universitet faqat bilim beruvchi maskan bo‘lib qolmasdan, yangi fikr va yangiliklar yaratiladigan haqiqiy ilmiy muhitga aylanishi kerak. Buning

uchun ilmiy izlanishlarni tizimli tashkil etish, yoshlarni qo‘llab-quvvatlash, zarur resurslar bilan ta’minlash, ilmiy natijalarni amaliyotga tatbiq etish va tadqiqotchilar mehnatini rag‘batlantirish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 29-oktabrdagi O‘RQ-576-son **“Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida”**gi Qonuni.

2. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son **“Ta’lim to‘g‘risida”**gi Qonuni.

3. Connell, H. (ed.). University Research Management: Meeting the Institutional Challenge. Paris: OECD Publishing, 2004.

4. OECD. University Research Management: Developing Research in New Institutions. Paris: OECD Publishing, 2005.

5. Clark, B. R. Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation. Oxford: Pergamon Press, 1998.

6. Etzkowitz, H., Leydesdorff, L. The Dynamics of Innovation: From National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of University–Industry–Government Relations. Research Policy, 2000, 29(2), 109–123.

7. Altbach, P. G., Reisberg, L., Rumbley, L. E. Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. Paris: UNESCO, 2009.

8. UNESCO. UNESCO Science Report: The Race Against Time for Smarter Development. Paris: UNESCO Publishing, 2021.

9. OECD. Frascati Manual 2015: Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development. Paris: OECD Publishing, 2015.

10. European University Association (EUA). The Role of Universities in Research and Innovation. Brussels: European University Association.